

به نام خدا

پرورش مهارت های فکری دانش آموزان

مولفان :

شبنم باقری

آرمین باقری

علی پالش

مهديه محمود اقدم

سيما دهقانی

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۳)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

chaponashr.ir

سرشناسه: باقری، شبنم، ۱۳۶۵
عنوان و نام پدیدآور: پرورش مهارت های فکری دانش آموزان / مولفان شبنم باقری، آرمین باقری،
علی پالش، مهدیه محمود اقدم، سیما دهقانی.
مشخصات نشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری: ۱۲۹ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۹۴۵-۹
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
یادداشت: کتابنامه: ص ۱۲۹-۱۲۱.
موضوع: دانش آموزان - پرورش مهارت های فکری
شناسه افزوده: باقری، آرمین، ۱۳۷۲
شناسه افزوده: پالش، علی، ۱۳۷۹
شناسه افزوده: محمود اقدم، مهدیه، ۱۳۶۴
شناسه افزوده: دهقانی، سیما، ۱۳۷۹
رده بندی کنگره: LC۴۷۳۰
رده بندی دیویی: ۳۷۱/۹۱۳۸۴
شماره کتابشناسی ملی: ۹۴۲۳۲۴۲
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیپا

نام کتاب: پرورش مهارت های فکری دانش آموزان
مولفان: شبنم باقری - آرمین باقری - علی پالش - مهدیه محمود اقدم - سیما دهقانی
ناشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)
صفحه آرایی، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۳
چاپ: زبرجد
قیمت: ۱۱۷۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان:
<https://chaponashr.ir/ketabresan>
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۹۴۵-۹
تلفن مرکز بخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

انتشارات ارسطو

فهرست مطالب

۷	تفکر چیست.....
۱۰	خصوصیات تفکر.....
۱۱	سطوح بالای تفکر.....
۱۷	فصل دوم.....
۱۷	تفکر انتقادی.....
۱۸	تاریخچه تفکر انتقادی.....
۲۰	تفکر انتقادی چیست؟.....
۲۲	ویژگی های تفکر انتقادی.....
۲۴	اصول پنجگانه تفکر انتقادی.....
۲۴	۱. استنباط.....
۲۵	۲. شناسایی مفروضات.....
۲۵	۴. تعبیر و تفسیر.....
۲۵	۵. ارزشیابی استدلالهای منطقی.....
۲۶	آموزش تفکر انتقادی.....
۳۰	آموزش تفکر انتقادی در کلاس.....
۳۷	موانع پرورش تفکر انتقادی.....
۴۳	فصل سوم.....
۴۳	تفکر خلاق.....
۴۴	خلاقیت.....
۴۶	نظریه های مربوط به خلاقیت.....
۴۷	۱. نظریه تداعی گرایی.....
۴۷	۲. نظریه گشتالت.....

۴۸	۳. مکتب شناختی.....
۴۹	۴. نظریه روانکاوی.....
۵۱	موانع خلاقیت.....
۵۲	رویگردانی از ابهامات.....
۵۴	ویژگی های افراد خلاق.....
۵۹	طراحی کلاس درس برای پرورش خلاقیت.....
۶۱	اصول آموزش خلاق.....
۶۴	الگوی پیشنهادی خلاقیت آموزی.....
۶۵	روش غیر مستقیم آموزش خلاقیت.....
۶۸	راهکارهای پرورش خلاقیت.....
۷۶	توانمندسازی معلمان.....
۷۹	فصل چهارم.....
۷۹	فراشناخت.....
۸۰	پیدایش رویکرد فراشناخت.....
۸۱	شناخت و فراشناخت.....
۸۳	راهبردهای شناختی و فراشناختی.....
۹۲	دیدگاههای مرتبط با فراشناخت.....
۹۳	۱. رویکرد فلاول.....
۹۴	۲. نظریه فراشناختی وضعیتی اونیل و همکاران.....
۹۵	۳. نظریه نلسون و نارنس.....
۹۶	۴. مدل عملکرد اجرایی ولز (S-REF).....
۹۶	مهارت های یادگیری مبتنی بر فراشناخت.....
۱۰۲	راهکارهای پرورش فراشناخت.....

۱۰۷ فصل پنجم
۱۰۷ حل مساله
۱۰۸ حل مساله چیست؟
۱۱۰ مراحل حل مسئله
۱۱۴ نظریه گشتالت
۱۱۴ دیدگاه رفتار گرایی و شناختگرایی
۱۱۵ دیدگاه پردازش اطلاعات
۱۱۵ دیدگاه روان پویایی
۱۱۶ دیدگاه انسان گرایی
۱۱۷ دیدگاه یادگیری اجتماعی
۱۱۷ مراحل آموزش حل مسئله
۱۲۱ منابع

فصل اول

مهارت های فکری

تفکر چیست

مدرسه از دیرباز محل اصلی آموزش بوده است. در مدارس علاوه بر آموزش و ارائه اطلاعات مورد نیاز برای زندگی روزمره و آینده، به پرورش مهارت‌های ذهنی و یا به بیانی دیگر به بهبود فرآیند تفکر در ذهن یادگیرنده توجه می‌شود و تلاش می‌شود تا افراد برای زندگی آینده بر اساس مهارت‌های کسب شده آماده شوند. واژه تفکر در حوزه‌های مختلف علمی کاربردهای متعددی دارد و به میزان همین کاربردها، تعاریف متعددی نیز از آن ارائه شده است. آنطور که در کمبریج آمده تفکر یعنی استفاده از ذهن برای تصمیم‌گیری درباره چیزی. فرهنگ لغت دنیای جدید وبستر تفکر را کلمه‌ای کلی و به معنای تمرین تعریف می‌کند و آن را توانایی‌های ذهنی می‌داند که می‌تواند ایده‌ها را به نتیجه برساند. تفکر در فرهنگ لغت روان‌شناسی انجمن روان‌پزشکی آمریکا (APA) چنین شرح داده شده است: تفکر رفتاری شناختی است که در آن ایده‌ها، تصاویر، نمادهای ذهنی و سایر عناصر فرضی فکری، تجربه یا دست‌کاری می‌شوند.

جان دیویی روان‌شناس و یکی از معروفترین فیلسوفان آمریکایی قرن بیستم و از صاحب‌نظران حوزه آموزش و پرورش، معتقد است که یادگیری تفکر باید هدف غایی آموزش و پرورش باشد. این‌ها بخش کوچکی از دنیای معانی برای کلمه تفکر است؛ صاحب‌نظران هر حوزه از دیدگاه دانش خود به این واژه می‌نگرند. تفکر درباره تفکر از دیرباز شروع شده و هنوز تعریف واحدی برای آن نمی‌توان یافت و شاید هیچگاه این اجماع درباره معنی تفکر به دست نیاید. تفکر یک فرآیند پنهان و نیز یک فرآیند نمادین است که به ما امکان می‌دهد تداعی‌های روان‌شناختی ایجاد کنیم و الگوهایی برای درک جهان به وجود بیاوریم. فکر کردن فرآیندی پنهانی محسوب می‌شود چرا که افکار ما و فرآیندهای مربوط به تشکیل آن‌ها مستقیماً قابل مشاهده نیستند. تفکر، به‌عنوان فرآیندی نمادین درک می‌شود، زیرا با استفاده از نمادهای ذهنی و بازنمایی عمل می‌کند.

برخی تفکر را یک فرآیند ذهنی یا شناختی می‌دانند که برای استدلال، یادگیری، تصمیم‌گیری، حل مسئله، درک موضوعات، ادراک و همین‌طور بروز خلاقیت از آن بهره

می گیرند. تفکر یعنی سازماندهی حرکت فکر برای کشف حقایق. تفکر فعل و انفعالاتی است در ذهن انسان ها که می تواند آگاهانه یا ناآگاهانه اتفاق بیفتد. شاید با مطالعه این تعاریف از تفکر، دیدگاهی کلی درباره گستردگی این مفهوم به دست آورده باشید. اما وقتی از تفکر به عنوان یک مهارت حرف می زنیم، دقیقا منظور چیست؟ ادوارد دوبونو درباره تفکر به عنوان یک مهارت می گوید در این زمینه شما با دو انتخاب روبه رو هستید. در تعریف اول فکر کردن مقوله ای است مرتبط با هوش؛ هوش را ژن هایی تعیین می کنند که انسان با آن ها به دنیا می آید. به عبارتی همانطور که نمی توان رنگ چشم ها را عوض کرد، شیوه تفکر خود را نیز نمی توان تغییر داد. در تعریف دوم فکر کردن مهارتی است که می توان آن را به کمک آموزش و تمرین بهبود بخشید؛ یعنی باید یاد بگیریم چگونه عمل را بهتر انجام دهیم. فکر کردن از این لحاظ هیچ تفاوتی با مهارت های دیگر ندارد و اگر از اراده انجام آن برخوردار باشیم، می توانیم مهارت فکر کردن خود را بهبود بخشیم. همانطور که مشاهده می کنید این دو تعریف کاملا در تضاد با یکدیگر بیان شده اند. یکی قدرت تفکر را مربوط به ژن انسان ها می داند و دیگری معتقد است مهارت تفکر انسان ها با تمرین و ممارست قابل تقویت است. کاری که ادوارد دوبونو برای دستیابی به تعریف تفکر کرده، تلفیق این دو دیدگاه است. دوبونو معتقد است هوش در حکم نیروی اسب بخار در اتومبیل است. این امکان وجود دارد که پتانسیل هوشی ذهن، حداقل تا حدی، توسط ژن ها تعیین شود. حتی در این صورت نیز شواهد حاکی از آن است که ذهن می تواند خصوصیات آنزیمی را تغییر دهد؛ به همان ترتیب که به کارگیری عضلات می تواند خصوصیات آنزیمی را تغییر دهد. عملکرد اتومبیل به نیروی اسب بخار آن بستگی ندارد، بلکه به مهارت راننده آن وابسته است. به عبارتی اگر هوش نیروی اسب بخار اتومبیل باشد، فکر کردن در حکم مهارتی است که این نیرو را به کار می گیرد. هوش یک استعداد یا توانش است و فکر کردن یک مهارت. چنانچه قرار باشد از فکر کردن تعریفی به دست دهیم باید بگوییم: تفکر مهارتی است عملی که هوش به کمک آن، به صورت هدفمند، بر تجربه تاثیر می گذارد.

بنابراین یکی از مواهب ارزشمندی که خالق هستی به انسان‌ها ارزانی داشته، قدرت تفکر است. تفکر فصل ممیز انسان از حیوان‌های دیگر است و به او این امکان را می‌دهد که با استفاده از ابزارها و مقدمات لازم، به شناخت خود و واقعیت‌های هستی بپردازد، باورهای خود را رقم بزند، رفتارها و سلوک این جهانی خود را بر اساس آن سامان دهد و سیر تکاملی خود را بر آن بنیان نهد (کلانتری، ۱۳۸۶).

مراد ما از «فکر کردن» یا «اندیشیدن» معمولاً همانست که با عبارت «ترکیب اطلاعات موجود برای رسیدن به اطلاعات جدید» توضیح می‌دهیم. یعنی اگر ما بخواهیم از طریقی غیر از ترکیب اطلاعات موجود (مثلاً با مراجعه به ماخذ کتابخانه‌ای) به اطلاعاتی جدید برسیم، دیگر نیازی به فکر کردن نداریم. (ابوترابی‌ان، ۱۳۸۲)

جان دیوئی فکر را عبارت از درک روابط می‌داند و آن را چنین تعریف می‌کرد: بررسی دقیق هر نظر یا عقیده با توجه به دلایلی که آن حمایت می‌کند و نتایجی که این نظر یا عقیده متوجه آنهاست. یکی از ویژگی‌های مهم و حیاتی انسان، استفاده از قدرت تفکر است. انسان به دلیل قدرت تفکر خود، قادر به تسلط بر محیط پیچیده و متغیر اطراف خود می‌باشد و می‌تواند زندگی خود را ادامه دهد. تفکر همیشه به یک شکل انجام نمی‌گیرد، از آنجا که نظام تعلیم و تربیت مخصوصاً معلم، مسئول پرورش قوه‌ی تفکر فراگیران است، شناخت این مفهوم لازم و ضروری است. رفتار انسان، مولود طرز تفکر و نگرش و باورهای او است. به سخن دیگر تفکر مقدم بر عمل است. اظهار نظر کلی درباره‌ی فرآیندهای اندیشیدن اشخاص دشوار است، به خاطر این که افراد تمایل دارند که به وضعیت‌های متفاوت به روش‌های متفاوت واکنش نشان دهند. بنابراین پیش از قضاوت در مورد اعمال و رفتار، بایستی به منبع تغذیه آن یعنی نوع تفکر پرداخت. زیرا انسان همان گونه که می‌اندیشد، رفتار می‌کند و بدیهی است که اگر فکر مثبت، نابسامان، بدون ابهام و مبتنی بر توهم و خیال باشد عمل نیز ناهنجار، بدون تناسب، فاقد کارایی و از نظر اجرا، غیر ممکن خواهد بود؛ هر چند که معمولاً انسانها از چنین حالت افراطی تفکر برخوردار نیستند. اما شکل‌گیری تفکر چگونه صورت می‌گیرد؟ یعنی چه چیزی تفکر را می‌سازد و تفکر چگونه مسیر پیچیدگی با بالندگی را طی می‌کند.